

Suuri muutto ja elämismaailman transformaatio: muuttajan yhteisönvaihto kielen näkökulmasta

PIRKKO NUOLIJÄRVI (1986). *Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti*. Tietolipas 100. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 181 sivua.

Kulttuurimaantieteen traditioon kuuluu yhtenä osana ns. kielimaantiede, jossa on tutkittu kielen alueellisia piirteitä. Vastaavasti kielitieteen piirissä on tutkittu alueellisesta näkökulmasta kielenkäytön piirteitä; Suomessa maantieteilijät tuntevat mm. murrealuekartat, joita kielitieteilijät ovat laatineet. Nykymaantieteen piirissä kielen merkitystä ovat tutkimustensa yhteydessä pohtineet mm. Nigel Thrift ja Allan Pred aluemaantieteen uusia suunta-aivoja hahmotellessaan. Kielen merkitys ihmisen elämässä ja kulttuurimaantieteen tutkimuskohteena korostuu sen tähden, että jokapäiväinen elämä on nimenomaan kielen välityksellä ja kautta tapahtuvaa sosiaalista toimintaa. Allan Predin mukaillen voidaan sanoa, että jonkin alueellisen yhteisön rajat ovat heidän kielensä rajoja samalla kun heidän kielensä rajat ovat heidän alueensa tai paikkansa rajoja.

Sosio-lingvistikko Pirkko Nuolijärven tutkimus »Suuren Muuton» realisoitumisesta Etelä-Pohjanmaalta ja Pohjois-Savosta Helsinkiin vv. 1965–74 muuttaneiden, vuosina 1943–50 syntyneiden ei-akateemisten miesten ja naisten arkielämän kielenkäytössä ja kommunikaatiossa on erityisen mielenkiintoisena kulttuurimaantieteen kannalta. Tutkimuksessa sivutaan useita teemoja, jotka ovat tematisoituneet maantieteellisessä tutkimuksessa 1970-luvun kuluessa (mm. paikallinen ja alueellinen identiteetti, juurten merkitys ihmiselle, jne.). Luokitus makrotason muuttoliiketutkimukset ovat tuoneet esiin tietoa muuttovirtojen määristä, rakenteesta ja suuntautumisesta, survey-tutkimukset ovat paljastaneet muuttamisen motiiviperustaa, elämäntapatutkimukset kertovat muuttamisen vaikutuksesta yhteisöjen ja elämäntavan rakentumisen kannalta. Nuolijärven tutkimus on kulttuurimaantieteilijää kiinnostava lisä muuttoliiketutkimuksen repertoariin, koska siinä nousee esiin ihmisen kokemusmaailman aika-paikka spesifien sisältöjen ongelma sekä kysymys näiden sisältöjen hallinnasta. Samalla teos tuo esiin konkreettista tietoa usein juhlapuheiden tasolle jäävään kysymykseen ihmisten juurten merkityksestä, ihmisten kielellisestä sopeutumisesta uuteen ympäristöön sekä – Elämäntavan muutos -projektin käsitteitä käyttääkseen – erilaisista *selviytymisstrategioista*, joita eteläpohjalais- ja savolaispojat ja työtöt ovat joutuneet kehittä-

tämään muutettuaan maalaisympäristöstä pääkaupunkiin. Nuolijärven keskeisenä tutkimustehtävänä on eritellä irtautumista ja kiinnittymistä yhteisöihin sekä sitä, miten ja millä ehdoilla tämä tapahtuu. Kohteena hänellä on 24 erilaisin kriteerein valittua eteläpohjalaista ja saman verran pohjoissavolaisia miehiä ja naisia, joita tekijä on haastatellut nauhurin avulla.

Suomalaisessa aluetietoisuudessa elää kaunokirjallisuuden vaalima myytti Helsingistä epäystävällisenä paikkana ja helsinkiläisistä vaikeasti lähestyttävänä ihmisenä. Nuolijärven mukaan helsinkiläisen ihmisen kuvauksessa kuvataan itse asiassa »yleistä» kulttuurista atmosfääriä, ei niinkään helsinkiläisiä, joita mahdollisesti itsekin tunnetaan. Näistä eri paikkakuntiin ja alueisiin liittyvistä yleiskäsityksistä voidaan kulttuurimaantieteellisessä tutkimuksessa käyttää nimeä *odotusten struktuurit*, joihin on kulttuuris-historiallisen kehityksen kuluessa kanoisoitunut kollektiivisia käsityksiä ja imageja alueen luonnosta, asukkaista, kulttuurista, jne. Tyypillinen esimerkki näistä ovat Suomen historiallisiin maakuntiin ja eri »heimoihin» liitettävät stereotyyppit, joilla on vielä tänä päivänäkin hallitseva merkitys suomalaisten tavassa jäsentää alueellisesti kotomaansa kuvaa. Nämä stereotyyppiset rakenteet ovat näkyvästi esillä myös Nuolijärven tutkimuksessa – eivät enää abstrakteina alueellisina ominaisuuksina vaan konkreettisin muuttajien jokapäiväiseen elinympäristöön vakiintuneina *spatialisina rooleina*, joihin ihmiset pyrkivät sopeutumaan. Vanhaa kielenkäytön tapaa ei voi kokonaan hylätä, vaikka murteita pyrittäisinkin puheessa tietoisesti välttämään; *puhemelodia*, selvästi erottuva murrepiirre säilyy ja paljastaa puhujan syntyperän silloinkin, kun leimalliset murteellisuudet jäävät puheesta pois.

Eteläpohjalaisilla ja savolaisilla muuttajilla on sopeutumisessaan erilaiset lähtökohdat. Ensiksi mainittujen murre on ns. *prestiisimurretta*, ts. siihen ei suhtauduta kielteisesti uudessa kieliyhteisössä (Helsinki ja Etelä-Pohjanmaa kuuluvat molemmat länsimurteiden alueelle). Samahan koskee koko pohjalaisuuden ideaa suomalaisessa kulttuurisessa itsetajunnassa. Kuitenkin vasta vuoden 1918 tapahtumien jälkeen 'pohjalaisuus' on tullut perinteisen väkivaltaisen imagon sijasta esiin suomalaisuuden

ja suoraselkäisyyden manifestoitumana. Itämurteiden alueeseen kuuluvan savolaismurteen käyttäjistä sen sijaan useampi kuin yksi on Nuolijärven tutkimuksen perusteella saanut kuulla edustavansa Helsingissä »niitä saatanan savolaisia» – kysymyksessä on ns. *stigmautunut murre*, joka saa osakseen väheksyntää. Erilaisista vastaanotoista huolimatta helsinkiläisyyden spatiaalinen rooli on saanut lähes kaikki muuttajat määrätietoisesti muuttamaan kielenkäyttöään, pyrkimään kohti yleiskieltä ja tietoisesti välttämään murteen käyttöä. Ajan kuluessa kuitenkin osa muuttajista on saattanut jopa tietoisesti ryhtyä esiintymään räväkkänä pohjalaasena tai sukkelana savolaisena viäräleukana. Erityisen yleistä tämä näyttää olleen savolaisten keskuudessa. Viime mainittu perustuu siihen, että muuttajalla muodostuu ajan oloon itse asiassa kaksi paikallista tai alueellista identiteettiä, jolloin kahden kielimaailman hallinta tukee molempien spatiaalisten roolien säilyttämistä. Kahden roolin omaksuminen voi kuitenkin johtaa siihen, että suhde vanhan kotiseudun kieliyhteisöön muodostuu ongelmalliseksi: roolit eivät voi olla vaikuttamatta toisiinsa, vanhaa yhteisöä ei voida kohdata perinteisen kieliyhteisön mukaisesti. Suomalainen (regionalistinen) kirjallisuus sisältää runsaasti esimerkkejä siitä, miten omaksuttu 'stadilainen' identiteetti viedään tuliaisena nähtäväksi Tuppukylässä asuville sukulaisille ja tuttaville. Erityisen yleistä tämä lienee ollut suuren muuton aikoihin, jolloin kielen käytön näkökulmasta vallitseva ideologia oli Nuolijärven tutkimuksen perusteella kaikenlaisen 'urbaanin' asettaminen rahvaanomaisena pidetyn murteen käytön – maalaisuuden tunnusmerkin – edelle.

Vanhan kotiseudun merkitys muuttuu ajan oloon. Alussa kotiseutu on vanhemmat, lapsuuden muistot ja pakopaikka elämän 'taistelusta', ts. siihen kuuluu sosiaalinen painotus. Useimmat muuttajat asennoituvat vanhaan kotiseutuunsa myönteisesti mutta kuitenkin realistisesti ilman yliromantisointia. Ajan kuluessa kotiseudun ikävä muuttuu *pysyvän* kaipaukseksi, metsien, järvien, polkujen ja kivien kaipuuksi, kohdistuen näin luontoon ja maisemaan. Painopiste muuttuu pois ihmisistä, jotka muuttavat

ja kuolevat pois. Tältä osin Nuolijärven tulokset tukevat uppsalalaisen kulttuurimaantieteilijän Roger Andersonin tutkimusten tuloksia. Uuteen helsinkiläiseen kieliyhteisöön identifioituminen riippuu tutkimuksen mukaan paljon siitä, miten muuttaja työn tai harrastusten kautta kiinnittyy helsinkiläiseen elämään ja ihmisiin. Uusi kotiseutu rakentuu sen varaan, mikä vanhalla kotiseudulla menettää merkitystään eli sosiaaliin suhteisiin. Muuttajien helsinkiläisyys jäsenyykin enemmän ihmisten kuin maiseman tai miljööän varaan. Pidempään Helsingissä asuneiden tutkimus toisi epäilemättä selvemmin esiin myös fyysisen ympäristön merkityksen kuin Nuolijärven suuriin ikäluokkiin kohdistuva tarkastelu.

Tutkimuksen lopputuloksena Nuolijärvi esittää neljän kielellisen alakulttuurin typologian muuttajille: murteenpuhujat, neutraalin yleispuhekielisen valtakulttuurin suosijat, uuden helsinkiläisen alakulttuurin piilovaikuttajat sekä yleiskieliseen valtakulttuuriin sopeutujat. Näihin tyyppeihin kuuluvat ovat valinneet tai erilaisten ulkoisten ehtojen vallitessa ovat joutuneet valitsemaan erilaisen strategian kielelliseen sopeutumiseensa. Näiden ulkoisten ehtojen pohdintaa olisi suonut löytävänsä kirjasta enemmänkin. Vaikka tekijä eräissä kohden viittaa Habermasin käsitykseen elämismaailman merkitysrakenteiden muuttumisesta, problematisoimatta jää se logiikka, jolla *systeemin* (mm. talous ja byrokraatia) rationaliteetti tunkeutuu elämismaailmaan ja kolonisoii sen rakenteet. Yhteisön historia ei palaudu yksilöiden elämänhistoriaan, minkä seikan pohdinta olisi saattanut konkretisoida prosessia, joka on tuottanut sopeutumista vaativat spatiaaliset roolit.

Nuolijärven tutkimus tarjoaa kielitieteellisestä lähtökohdastaan huolimatta paljon mielenkiintoista ja jännittävää lukemista kulttuurimaantieteilijöille – myös muille kuin eteläpohjalaisille tai pohjoissavolaisille. Kirja on tehty helppolukuiseksi, vaikka murteella kirjoitetut sitaattit ovatkin joskus raskaita ja pitkiä.

ANSSI PAASI

Joensuun yliopisto, Maantieteen laitos